

ЗАПАДНАТА ЕКСПАНЗИЯ НА БАЛКАНИТЕ:
ВОЕННОМОНАШЕСКИТЕ ОРДЕНИ
И ИТАЛИАНСКИТЕ МОРСКИ РЕПУБЛИКИ
XII–XV В.

ЗАПАДНАТА ЕКСПАНЗИЯ
НА БАЛКАНИТЕ:
ВОЕННОМОНАШЕСКИТЕ
ОРДЕНИ
И ИТАЛИАНСКИТЕ МОРСКИ
РЕПУБЛИКИ
XII–XV В.

Александър Николов, Владислав Иванов,
Никола Дюлгеров, Симеон Хинковски,
Калин Йорданов

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
УХК „АЛМА МАТЕР“
СОФИЯ • 2018

Center of Excellence
in the Humanities "Alma Mater"

ТАЗИ КНИГА СЕ ИЗДАВА
С ФИНАНСОВАТА И МОРАЛНАТА ПОДКРЕПА
НА УНИВЕРСИТЕТСКИЯ КОМПЛЕКС
ПО ХУМАНИТАРИСТИКА „АЛМА МАТЕР“
КЪМ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“.

© 2018 Александър Николов, Владислав Иванов, Никола Дюлгерев,
Калин Йорданов, Симеон Хинковски

© 2018 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-954-07-5020-0

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	7
ТАМПЛИЕРИТЕ НА БАЛКАНИТЕ: ПОД БУЛОТО НА ЗАБРАВАТА	11
ДОКУМЕНТИ ЗА ТАМПЛИЕРСКОТО ПРИСЪСТВИЕ НА БАЛКАНИТЕ:.....	21
<i>Александър Николов</i>	
ВОЕННОМОНАШЕСКИЯТ ОРДЕН НА ХОСПИТАЛИЕРИТЕ И БАЛКАНИТЕ (1204–1421)	57
<i>Владислав Иванов</i>	
ВЕНЕЦИЯ НА БАЛКАНИТЕ	113
<i>Никола Дюлгеров</i>	
ГЕНУЕЗКАТА РЕПУБЛИКА НА БАЛКАНИТЕ	167
<i>Симеон Хинковски</i>	
ПРИЛОЖЕНИЕ	
ВЕНЕЦИАНСКИТЕ „FURTA SACRA“ И ЛОВЪТ НА РЕЛИКВИ В РОМАНИЯ (1204–1261 Г.)	225
<i>Калин Йорданов</i>	

ПРИЛОЖЕНИЕ

ВЕНЕЦИАНСКИТЕ „*FURTA SACRA*”
И ЛОВЪТ НА РЕЛИКВИ В РОМАНИЯ
(1204–1261 г.)

ВЕНЕЦИАНСКИТЕ „*FURTA SACRA*” И ЛОВЪТ НА РЕЛИКВИ В РОМАНИЯ (1204–1261 г.)

Калин Йорданов

В нощта на 12 срещу 13 април 1204 г. поклонническата армия на франките и венецианците от Четвъртия кръстоносен поход ожесточено щурмувала стените на Константинопол и превзела града. Яростните войни на Христа не били склонни към проява на пощада, милосърдие и верска солидарност спрямо омразните гърци-схизматици, които за тях били „врагове на Господа“, дори „по-лоши от евреите“. Към тях латинския Запад и кръстоносното движение отдавна трупали недоверие, завист и омраза, които ескалирали още повече по време на обсадата на ромейската столица. Завладяването на Константинопол отприщило тази вековна стена неприязън, която намерила израз в най-тъмните прояви на човешката природа. Въпреки положените от кръстоносците клетви и обети преди щурма на града¹, Константинопол бил погълнат от ужаса на завоеванието. Кланета, насилие, грабежи, разрушения и пожари обхванали целия град. Според експресивното описание на утримерския хронист Ернул, кръстоносците влезли в Константинопол, носейки цветовете на Господ, но веднъж озовали се там, те взели цветовете на Дявола². Византийските автори Никита Хониат и Николай Месарит, свидетели на завладяването на града, описват впусналите се в произволно насилничество и безчинство латинци като „предтечи на Антихриста“, които не се посвенили да избиват християни, да насилват девиси и монахини, да малтретират старци и свещеници, да оскверняват Божиите храмове и олтари и да плячкосват и рушат църкви, манастири, дворци и частни домове³. Хониат подлага

---

¹ Непосредствено преди финалния щурм на византийската столица сред кръстоносната армия било постановено, че превземането на Константинопол трябва да стане при традиционните условия за завоюването на християнски град: без посегателства над жени, свещеници и монаси, и без грабежи и разрушения на църкви и манастири. Всички в поклонници били заставени да положат клетва върху мощите на светци, че ще спазват тези условия при завоюването и окупацията на града, както и че няма да укриват плячка, а ще я носят и събират за обща подялба под страх от отлъчване от Църквата и смъртно наказание. Вж. **Робер дьо Клари**, *Завоюването на Константинопол 1204 година* (прев. Марков, Н.). С., 2007, § XXXIX, с. 75, § LXVIII, с. 111; **Жофроа дьо Вилардуен**, *Завладяването на Константинопол* (прев. Божилов, Ив.). С., 1985, § 252, с. 86.

² **Ernoul et Bernard le Trésorier**, *Chronique* (ed. De Mas-Latrie, L.). Paris, 1871, p. 375; **Ришар, Ж.** *История на кръстоносните походи*. С., 2005, с. 270–271.

³ **Niketas Choniates**, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates* (transl. Magoulias,

на жестока критика фалшивото благочестие и обети на кръстоносците, изобличавайки тяхното дело като „престъпление срещу наследството на Христос“. Той осмива измамния морал на техните лидери, които уж „били верни на клетвите си, които обичали истината и мразели злото, които били едновременно по-набожни, по-праведни и по-добросъвестни в спазването на Христовите заповеди“ от самите гърци, и въпреки това не попречили на войските си да извършват убийства, насилия, грабежи и светотатства при завладяването на византийската столица⁴.

Без оглед на положените преди шурма клетви, кръстоносците подхождали със специално внимание към многобройните богати манастири, църкви и параклиси в града. В стихията на завоеванието константинополските храмове били подложени на варварски грабеж и светотатствено плячкосване. В ламтежа си за „свещена плячка“ насилниците не се посвенили да посегнат на православните свещенослужители, които с бой и заплахи принуждавали да разкрият и предадат църковните и манастирски съкровища: „Те измъчваха монасите, удряха ги с юмруци и ги ритяха в коремите, биейки и бичувайки техните преподобни тела“⁵. Свещените олтари, икони и реликвирии били разбивани, за да бъде изтръгната от тях богатата украса от злато, сребро и скъпоценни камъни. Скъпоценните материали от свещената църковна утвар и мебел били ограбвани по същия начин. Според свидетелството на Николай Месарит, кръстоносците плячкосвали константинополските храмове, „тъпчейки Божествените неща, беснеейки върху свещените неща, захвърляйки по подовете светите изображения на Христос и святата Му майка, и тези на светите мъже...“⁶. Но не само храмовите икони, а дори и мощите на светците били захвърляни из „скверни места“⁷. По думите на Никита Хониат, „без да правят разлика между профанно и свято“, невежите войници от поклонническата армия, „които били напълно неграмотни за тяхното А, В, С“ осквернявали свещените предмети и изображения, като дори използвали някои литургични съдове „за телесните си нужди“ и като обикновена посуда за ядене и пиене, а светите икони като седалки и табуретки за крака. Хляба и виното от Светото причастие, превърнати в плътта и кръвта на Христос, били светотатствено разпръсквани и разливани по земята⁸. За да бъде извлечена огромната плячка от злато,

---

Н.). Detroit, 1984, pp. 315–327; **Phillips, J.** The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople. London, 2005, p. 259, 264, 267.

⁴ **Niketas Choniates**, p. 316–317.

⁵ **Phillips, J.** The Fourth Crusade, p. 264.

⁶ *Ibid.*, p. 259.

⁷ **Niketas Choniates**, p. 315.

⁸ *Ibid.*, p. 315, 319, 327.

сребро и скъпоценности от храмовете, в олтарите на някои църкви като „Св. София” дори се наложило да бъдат вкарвани товарни мулета и магарета със самари. Тежко натоварените животни се хлъзгали и свличали по гладките излъскани мраморни подове на църквите и веднъж паднали не могли да се изправят, поради което били заколвани на място, а „*екскрементите от червата им и пролятата кръв*” допълнително осквернявали свещените места⁹. Храмовете се превръщали в мизансцен не само на разбойнически грабежи, но също и на сексуално насилие над константинополските жени и кървава разправа с част от свещениците и гражданите, потърсили убежище в тях, за което свидетелства Николай Месарит: „*Човешка кръв бе пролята върху светите олтари [...] мнозина бяха влачени като овце и обезглавявани, и върху свещените гробници злите избиваха невинните*”¹⁰.

Потресеният от чудовищните измерения на това варварско светотатство Никита Хониат сравнява насилието и грабежите, на които франките и венецианците от кръстоносната армия подложили константинополските храмове с Господните Страсти: „*Точно както се случи много отдавна, и сега Христос бе съблечен и подигран, одеждите му бяха разделени, и този род хвърли жребие за тях. И въпреки, че Неговата страна не бе прободена от копие, все пак още веднъж потоци от Божествена Кръв се изляха върху земята*”¹¹.

Според свидетелството на същия византийски хронист, след превземането на Константинопол главният щаб на кръстоносците бил установен в манастира „Христос Пантепоптис”, който след завоеването преминал във венецианско владение¹². Изглежда че това било „*абатството*” (според Робер дьо Клари) или „*трите църкви*” (според дьо Жофроа Вилардуен), където, съгласно подкрепеното с клетвите на всички кръстоносци предварително споразумение, лидерите на армията заповядали да се носи и събира цялата заграбена плячка от града: „*Там беше занесено придобитото и определиха десет рицари, знатни хора измежду поклонниците и десет венецианци, за които се смяташе, че са честни и ги поставиха да го пазят, след като имането беше донесено там*”¹³.

Дни наред кръстоносците трупали на определеното място безценните съкровища и богатства на Константинопол, вследствие на което били събрани планини от златни и сребърни предмети и скъпоценности, бижута, съдове, църковна утвар, реликварии, мощехранителници, платове,

⁹ Ibid., p. 315.

¹⁰ Phillips, J. The Fourth Crusade, p. 264, 267.

¹¹ Niketas Choniates, p. 315.

¹² Днешната джамия Ески Ймарет в Истанбул.

¹³ Робер дьо Клари, § LXXXI, с. 127; Жофроа дьо Вилардуен, § 252, с. 86.

дрехи и всякакви ценни стоки. Видът и размерът на събраната плячка бил изключително впечатляващ. Според Робер дьо Клари, натрупаното съкровище било „толкова богато и имаше толкова скъпи съдове от злато и сребро, и златоткани платове и толкова богати скъпоценности, че донесената там придобивка беше истинско чудо. А от сътворението на света, толкова голямо имане, нито толкова благородно, нито толкова богато, не беше виждано, нито завоювано, нито по времето на Александър, нито по времето на Карл Велики, нито преди, нито след тях и не вярвам, според мен, четиридесет най-богати градове в света да имат толкова имане, от това, което се намери в Константинопол. А гърците потвърждават, че две трети от световното имане бяха в Константинопол, а една трета е разпръсната по света”¹⁴. Жофроя дьо Вилардуен също не скрива изумлението си от размера на заграбените съкровища от византийската столица: „плячката бе толкова голяма, че никой не би могъл да ви даде сметка: злато и сребро, съдове, скъпоценни камъни, сатен, копринени дрехи, наметки от сивобяла кожа, от сива кожа и от хермелин и всякакви скъпи предмети, каквито някога са намирани по земята. И Жофроя, маршалът на Шампан, свидетелства според истината и съвестта си, че откакто светът е бил създаден, не е била взимана толкова плячка в един град”¹⁵. Според един от предводителите на кръстоносния поход, граф Бодуен дьо Фландър, събраното от града безмерно богатство от коне, злато, сребро, скъпоценни камъни и копринени тъкани било по-голямо от това, което притежавал „целия латински свят”¹⁶.

Отделно от частта на венецианците, събраната от останалите кръстоносци плячка била оценена на 400 000 сребърни марки. Тя била пропорционално разделена между всички в поклонническата войска: рицарите получили по 20 марки, клириците и конните сержанти по 10, а пешите войни по 5. При все това, Вилардуен критикува мнозина от армията на пилигримите, които предпочели да укроят и запазят заграбените съкровища за себе си, вместо да ги занесат при общата плячка за разпределение: „Един донесе добре, а друг – лошо, защото алчността, която е корен на всички злини, не стоеше без работа; алчните започнаха занаят да задържат неща и нашият Господ започна да ги обича по-малко... И имаше мнозина, които задържаха, от малките и от големите, но това не бе знайно”¹⁷. Изглежда обаче, че почти всички били изкушени от огромния размер на плячката, понеже Робер дьо Клари, който като изразител

---

¹⁴ Робер дьо Клари, § LXXXI, с. 127.

¹⁵ Жофроя дьо Вилардуен, § 250, с. 86.

¹⁶ Phillips, J. The Fourth Crusade, p. 268.

¹⁷ Жофроя дьо Вилардуен, § 253–254, с. 86–87.

на недоволството на дребното рицарство спрямо несправедливото разпределение на придобитото богатство, обвинява в кражби и присвоявания дори самите пазители на съкровището от събираната плячка, както и по-знатните кръстоносци: „А тези същите, които трябваше да пазят придобитото, взеха златни накити и всичко, което поискаха и крадяха от имането. И всеки от богатите вземаше или златни украшения, или копринени златовезани тъкани, или това, което харесваха най-много и го отнасяха. Така почнаха да крадат от имането, така че никога не разпределиха общо на войската, нито на бедните рицари, нито на сержантите, които бяха помогнали да го спечелят [...] А другото имане, което остана за подялба, беше присвоено по толкова лош начин, както ви казах”¹⁸.

Превантивните клетви върху мощите на светци преди шурма на Константинопол, както и заплахите за отлъчване от църквата и смъртно наказание, били ясна индикация за очакванията и опасенията на бароните, че след завладяването на града хората от армията ще укриват и задържат за себе си част от заграбената плячка. Тези страхове били напълно оправдани, понеже въпреки положените обети и опасността от тежките наказателни мерки, мнозина били изкушени да поемат този риск, за което свидетелстват Вилардуен и Клари. Някои съвременни изследователи изчисляват размера на укритата плячка на приблизително 500 000 сребърни марки¹⁹, което означава, че присвоените по такъв начин богатства били много повече от събраното за разпределение в официалната съкровищница²⁰. Укриването на плячка предизвикало гнева на лидерите на армията, поради което били предприети сурови наказателни мерки и мнозина войници от армията и дори някои рицари от собствените им отреди били безмилостно съдени и екзекутирани като крадци за назидание на останалите²¹.

Въпреки огромния размер и стойност на заграбената от константинополските храмове, дворци и къщи баснословна плячка, материалните богатства не били най-значимата придобивка на кръстоносците. Духовните съкровища на византийската столица – удивителните колекции от християнски реликви и мощи, задигнати от нейните манастири, църкви и параклиси, били на практика най-скъпоценната част от плячката на за-

---

¹⁸ Робер дьо Клари, § LXXXI, с. 127.

¹⁹ Според медиевиста К. Тайерман тази сума можела да покрие нуждите на една европейска държава за цяло десетилетие. Вж. **Tyerman, C.** God's war. A new history of the Crusades. London, 2006, p. 553.

²⁰ **Queller, D., T. Madden,** The Fourth Crusade. The Conquest of Constantinople. Philadelphia, 1997, pp. 199–200; **Phillips, J.** The Fourth Crusade, pp. 268–269.

²¹ Жофроа дьо Вилардуен, § 255, с. 87.

воевателите. В очите на съвременниците тя била много по-стойносна и ценна от всички материални богатства, придобити в ромейската столица. Малцина от мародерстващите из покорения град обладани от алчност и похот кръстоносци обаче осъзнавали това по време на самото плячкосване на Константинопол. За повечето от обикновените войници златото, среброто и скъпоценните метали по изящните реликварии и мощехранителници, откривани при разграбването на столичните църкви и манастири, имали много по-голяма стойност от костите и вехториите, които се намирали в тях. Малцина от пилигримите, предимно от контингента на венецианците, които познавали добре ромейската столица и нейните духовни съкровища, и освен това можели да разчитат гръцките надписи върху мощехранителниците и иконите, осъзнавали значението и безценната стойност на съхраняваните в константинополските храмове светини и реликви. Те били заинтригувани най-често от придобиването на някои конкретни мощи на светци, тясно свързани с енорийските култове в тяхната собствена родина.

Заграбването на константинополските светини, които били същински каталог на сакралната история на Християнството, означавало сдобиването с мощен капитал и ресурс, чрез който можело да бъде оказвано силно въздействие върху факторите, които формирали и движели духовния, политическия, икономическия и артистичния живот в християнския свят. Ето защо една от основните цели на някои от светските и духовни лидери на кръстоносците по време на разграбването на града, а сетне и при разпределението на плячката, било именно домогването до скъпоценната съкровищница от константинополски мощи и реликви. Предводителите на кръстоносната армия побързали първи да сложат ръка върху императорските дворци в града, заедно с прилежащите им храмове и техните елитарни съкровищници от светини (като по такъв начин съхраняваните в тях реликви били донякъде пощадени и съхранени от безчинствата на армията).

Един от тях бил венецианският дож Енрико Дандоло (1192–1205), който след покоряването на Константинопол бил удостоен с титлата деспот на Венецианска Романия, заедно с 3/8 от територията на Константинопол и покорените византийски земи²². Подобно на фламандските и

---

²² След завоеването венецианският дож Енрико Дандоло бил удостоен с титлата деспот (втора във византийската рангова система от този период), както и с огромни териториални придобивки в търговските и икономически центрове и зони по византийското крайбрежие. Съгласно предварителните споразумения венецианците сложили ръка върху Константинополската патриаршия и получили обширни териториални владения, които включвали части от Тракия (крайбрежието на Мраморно море и околностите на Адрианопол, заедно с града), части от източния бряг на Адриатика, заедно с не малко земи в Албания и Епир, Йонийските

ломбардските барони, той също се сдобил с някои скъпоценни реликви по време на завоеванието. Непосредствено след превземането на Константинопол той побързал да изпрати тези безценни съкровища като трофеен дар в своята метрополия. Така още през 1204 г. катедралният храм „Сан Марко” във Венеция бил украсен с изключителна селекция от константинополски светини. Сред тях се откроявали една кристална ампула с „чудотворната Кръв на Иисус Христос”²³, една кръстовидна ставротейка от злато и скъпоценни камъни, съдържаща фрагмент от Честния Кръст, която св. император Константин Велики носел в битки пред армията си; част от главата на св. Йоан Кръстител и кост от ръката на св. великомъченик Георги, които Енрико Дандоло подбрал и изпратил от свещените съкровищници на покорената византийска столица²⁴.

При все че съдържал най-отбрана колекция от светини, „официалният“ дял на Енрико Дандоло от свещената плячка на завоеванието бил значително по-скромен от този на останалите лидери на Четвъртия кръстоносен поход. За сметка на това пък неговите поданици, участващи в експедицията и впоследствие останали на служба във Венецианска Романия, проявили не по-малка ревност в издирването и пренасянето на свещените съкровища на Византия от останалите кръстоносци. Така скоро след завоеванието в катедралния храм „Сан Марко” във Венеция били пренесени още светини от Константинопол като фрагменти от дървото на Честния Кръст, един от Светите гвоздеи от Христовото разпятие (заграбен от манастира „Христос Пантеоптис”, където се пазел дотогава) и част от колоната, на която бил вързан и бичуван Иисус (взета от църквата „Св. Апостоли”), както и множество други реликви, мощи, икони, скъ-

острови, остров Евбея и остров Крит (който им бил отстъпен от солунския крал Бонифас дьо Монфера). Всички тези нови земи формирали т. нар. Венецианска Романия.

²³ По-късните венециански хроники от XVI-XVII в. свързват тази реликва не със Светата кръв от Христовото разпятие, а с тази от чудотворната Бейрутска икона и Свети-Атанасиевата легенда. Вж. *Exuviae sacrae Constantinopolitanae: Fasciculus documentorum minorum, ad byzantina lipsana in occidentem saeculo XIII translata, spectantium & historiam quarti belli sacri imperijq; gallo-graeci illustrium* (ed. Riant, P.). Genevae, 1878, vol. II, pp. 267–270.

²⁴ **Andreas Dandulus**, *Chronicon Venetum*, LX, cap. IV, n. 39–41, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. II, p. 262; Сведението е мултиплицирано и в по-късните венециански хроники. Вж. *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. II, pp. 262–274; Frolov, A. *La relique de la Vraie Croix: recherches sur ledéveloppement d’un culte*, *Archives de l’Orient Chrétien*, 7, Paris, 1961, § 450, p. 382; Вероятно колекцията от константинополски светини на Енрико Дандоло била по-голяма, но през 1231 г. единствено тези реликви оцелели в пламъците на пожара, който унищожил множество светини в съкровищницата на църквата „Сан Марко”, което венецианците приели за чудо, но папата отказал да го припознае като такова. Вж. *Epistolae et Instrumenta: XC VIII*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. II, pp. 149–152; **Frolov, A.** *La relique de la Vraie Croix*, § 523, p. 424; По-подробно за сетнешната съдба на тези реликви вж. *Il sacco di Costantinopoli e il bottino veneziano (a cura di C. Erminio)*, – Порфора, Supplemento n. 3, 2005, pp. 98–105. (<http://www.porphyra.it/4crociata.pdf>)

поценна утвар, богата църковна украса и дори ромейските императорски корони и нагръдници²⁵.

Изключително интересна била позицията на папа Инокентий III (1198–1216) спрямо ролята на Венеция в това грандиозно „свещено събитие“, в което се превърнало завоюването на византийската столица. Тя била противоречива и многозначителна, но същевременно достатъчно красноречива. Докато в посланието си до клира от кръстоносната армия в Константинопол от 13 ноември 1204 г. римският понтифекс ликувал за предаването на Константинополската империя „от гордите у смирените, от непокорните на благочестивите, от схизматиците на католиците“, то в писмото си до новия венециански дож Пиетро Зиани (1205–1229) от 5 август 1206 г. папата категорично, но все пак твърде сдържано осъждал плячкосването на константинополските храмове от венецианците и останалите кръстоносци: „Отминаваме в мълчание множеството беззакония, които извършихте в Константинопол, плячкосвайки църковните съкровища и заграбвайки църковните богатства... Вие пожелахте да придобиете по наследствено право Господните свети стоки!“²⁶.

Инокентий III имал сериозно основание да разобличи и порицае венецианците като едни от основните виновници за разграбването на свещената съкровищница на Константинопол, понеже бил добре осведомен, че при завладяването на византийската столица, а и след това, мнозина от тях се впуснали не само в грабеж на материални богатства, но и в плячкосването на константинополските църкви и техните свети реликви и мощи.

Един наскоро открит извор за Четвъртия кръстоносен поход, датиращ от XIV в. и наречен „*Translatio Symonensis*“ („Пренасянето на св. Симеон“), свидетелства за един такъв особено курioзен епизод. Става въпрос за кражбата на тялото на св. пророк Симеон Богоприемец от група венециански кръстоносци, непосредствено след завоюването на

---

²⁵ **Marinus Sanutus Iunior**, *Vite dei duchi Veneziani*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. II, p. 267; **Franciscus Sansovinus**, *Venetia citta nobilissima*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. II, p. 268; **Paulus Rhamnusius**, *De bello Constantinopolitano historia*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. II, pp. 270–271; *Il sacco di Costantinopoli e il bottino veneziano*, – **Порфюра**, Supplemento n. 3, pp. 105–106 (<http://www.porphyra.it/4crociata.pdf>); **Nicol, D.** *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*. Cambridge, 1988., pp. 184–185.

²⁶ **Gunter of Pairis**, *The Capture of Constantinople: The Hystoria Constantinopolitana* of Gunter of Pairis (ed. and transl. Andrea, A.). Philadelphia, 1997, p. 16; **Andrea, A.** (with Rachlin, P.) *Holy War, Holy Relics, Holy Theft: The Anonymous of Soissons's De terra Iherosolimitana: An Analysis, Edition, and Translation*, – *Historical Reflections/Reflexions Historiques*, 18, 1992, p.148, n. 7.

Константинопол, както и за пренасянето на светинята в тяхната метрополия²⁷. Този доскоро непознат разказ представя кръстоносния поход като „справедлива война” срещу нечестивите гърци и техния василевс, към която сам „Господ Бог, който толкова мразел царството на гърците, заради техните злодеяния” подтикнал венецианците и фламандците²⁸. Издържан напълно в стилистиката на категорията „furtum sacrum” (разказ за „свещена кражба”) на жанра „translatio” (пренасяне на реликви и мощи), анонимът разказва как след завоюването на Константинопол неколцина кръстоносци от енорията „Св. Симеон” в квартала Риалто във Венеция откраднали тялото на техния покровител св. пророк Симеон Богоприемец от покорения град. Според автора на този разказ, подтикнати от Св. Дух тези венециански пилигрими възжелали да се сдобият единствено със свята плячка, за разлика от повечето кръстоносци, които се впуснали да грабят богатства от злато и сребро из дворците и къщите на византийската столица:

*„Те имаха духа на благочестието, понеже чрез него осъществиха този план [...] Те имаха духа на страха Божи, и чрез него нямаха никакви съмнения за домогването до такова скъпоценно съкровище...”*²⁹.

Още в първите дни след завладяването и разграбването на Константинопол двама от тях замислили плана за кражбата на мощите на патрона на тяхната енория. Това били Андреа Балдуино и Пиетро Стено. Докато били в бойния си кораб първият споделил, че многократно е чувал, че тялото на техния енорийски патрон и покровител св. Симеон Богоприемец лежало във византийската столица, но не знаел точното местонахождение на неговата гробница. Оказало се, че неговият другар познавал мястото, тъй като сам бил посещавал светилището в миналото:

„Слава на Бога, добре си спомни, понеже, когато преди две години бях в този град с господаря Матео Стено, набожен мъж, ние отидохме в църквата на св. Симеон, за да се помолим. Той ми показа мястото на

---

²⁷ Преди откриването и публикуването на „Transaltio Symonensis” през 1995 г. от италианския изследовател Паоло Киеза, пренасянето на тялото на св. пророк Симеон Богоприемец от Константинопол във Венеция е било известно единствено благодарение на едно кратко съобщение в хрониката на венецианския дож Андреа Дандоло (1343–1354), както и от мемориалния надпис върху саркофага с мощите на светеца в църквата „Св. Симеон” във Венеция. Вж. **Andreas Dandulus**, Chronicon Venetum, LX, cap. IV, n. 39–41, In: Exuviae sacrae Constantinopolitanae, vol. II, p. 262.

²⁸ **Chiesa, P.** Ladri di reliquie a Costantinopoli durante la Quarta Crociata. La traslazione a Venezia del corpo di san Simeone profeta, – Studi Medievali, 36, 1, 1995, pp. 431–459; **Perry, D.** The Translatio Symonensis and the Seven Thieves: A Venetian Fourth Crusade Furta Sacra Narrative and the Looting of Constantinople, In: The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions. Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East, Istanbul, Turkey, 25–29 August 2004 (ed. T. Madden), Hampshire/Burlington, 2008, pp. 89–112.

²⁹ **Perry, D.** The Translatio Symonensis, pp. 107–108.

неговия гроб. Аз обаче не зная как да премина през улиците, за да достигна до тази църква, но ако ме заведеш до църквата на „Св. София”, може би ще мога да я намеря от там. Само ние двамата няма да сме достатъчни, за да извършим това прекрасно дело. Ще имаме нужда да присъединим нашите другари и съседи”³⁰.

Сетне двамата венециански кръстоносци се помолили на Господ да ги дари със силата да изпълнят замисъла си и „вдъхновени от силата на Св. Дух” те разкрили плана си пред още десет „честни и добри мъже” от венецианската армия, техни другари и съседи от енорията на „Св. Симеон” в Риалто. Дванадесетте съзаклятници се възрадвали и като вдигнали ръце, отправили молитва:

„Господи Боже, Всеотец, чрез чудото на новата звезда ти показва пътя към Рождеството на единородния Си син във Витлеем на тримата Влхви [...] Обърни сега милостиво слуха си към нашите молитви, за да можем отправяйки се с твоето благоволение да достигнем до мястото, където почива блаженият Симеон и да почетем неговото пресвято тяло с честта, която му се полага. И тогава ще можем с велика радост и възхвала да пренесем тялото му безпрепятствено в нашите земи, за да може градът на Риалто да се изпълни с тържество и да слави и възхвалява благословеното Ти име вовеки. Амин!”³¹.

След това Андреа Балдуино, Пиетро Стено, Марино Калбо и още няколко мъже се отправили на разузнавателна мисия към града, за да открият местонахождението на църквата „Св. Богородица Халкопратия”, в която се пазели мощите на светеца. След като стигнали до катедралния храм „Св. София” те бързо се ориентирали. Намирайки мястото, те влезли вътре и като пребродили целия храм открили, че гробницата на св. Симеон била в изповедалнята на светилището. Там в мраморен саркофаг се пазело тялото на светеца. В същото помещение венецианците открили и саркофазите, в които се съхранявали телата на св. ап. Яков, брат Господен и св. пророк Захария. Благодарение на светостта на мощите по чудодееен начин денем от него излизала „сфера от светлина (сякаш направена от горящ восък)”, която била видима единствено за очите на праведните. След като проучили всичко необходимо, разузнавачите се завърнали на своя кораб в пристанището на града, където заедно с останалите положили клетва да не разкриват плана си пред никого. Взето било решение кражбата на „жадуваното съкровище” да бъде извършена в деня на предстоящия празник Вход Господен в Йерусалим (Цветница), когато вниманието на всички хора в града щяло да бъде ангажирано с

³⁰ Ibid., p. 108.

³¹ Ibid., p. 109.

честването на светия ден, което пък щяло да улесни извършването на похищението. Щом решили това, те призовали милостта на Св. Дух. Моментът за действие бил прецизно подбран, понеже междувременно било постановено на същия празник кръстоносната войска да спре грабежите и разпределението на плячката, заради честването на Страстната седмица и отдаването на благодарствени молитви към Бога за победата над ромеите³². Изглежда че цялата конспиративност и строга конфиденциалност при операцията били изключително необходими, предвид заплахата от сурови наказания. Отлъчване от Църквата и публична екзекуция грозили кръстоносците, които дръзвали да нарушават превантивната клетва отнасяща се до посегателства върху константинополските църкви и техните светини. Същата казнь грозяла и онези, които пренебрегвали издадената от папския легат и бароните заповед за непрекословно предаване на всички плячкосани при завоеванието мощи и реликви.

На уречения ден, 18 април 1204 г.³³, към края на празника Цветница, Андреа Балдуино се обърнал към своите другари с думите:

„Войни на Христа, дръжте се като мъже, затегнете коланите си и вярвайте в Бога. Не се страхувайте от смъртта, нито от опасности-те [...] С вяра в Господа можем да бъдем смели със същата храброст, с която завзехме тези стени”.

Вероятно след като изчакали да се свечери, дванадесетимата венециански съзаклятници се отправили на своето „*благословено пътешествие*”³⁴. За да не привличат внимание и да не събуждат подозрения, те се разделили на две групи от по пет и седем души. Изглежда че в тъмнината първата група се загубила из константинополските улици и така и не успяла да намери пътя към църквата. Другата група, в която били кръстоносците Андреа Балдуино, Пиетро Стено, Марино Калбо, Леонардо Стено, Анджело Дурацо (Друсарио), Никола Феретро и Леонардо Мауро обаче успяла да открие верния път и „*благодарение на милостта на Св. Дух*” се озовала точно пред църквата „Св. Богородица Халкопратия”. Тогава седмината похитители решили трима от тях да влязат вътре и да задигнат тялото на св. Симеон, а останалите четирима да останат при храмовите двери, за да пазят и да предупредят онези вътре, ако някой междувременно се появи. Разбрали се да действат бързо. Тримата избраници (Андреа Балдуино, Пиетро Стено и още един, чието име анонимният автор не назовава) се отправили направо към изповедалнята

---

³² **Жофроа дьо Вилардуен**, § 251, с. 86.

³³ За дискусиите относно датата на кражбата на тялото на св. Симеон вж. **Perry, D.** The Translatio Symonensis, p. 102, n. 51.

³⁴ **Perry, D.** The Translatio Symonensis, p. 110.

на храма, където вече знаели, че се намирал мраморният саркофаг с тялото на светеца. Никой от тях обаче не се решавал да извърши светотатството и понеже времето минавало, онези които останали на пост отвън ги повикали и попитали защо се бавят. Чувайки техните викове, тримата помислили че им дават знак, че някой идва и уплашени се втурнали навън. Като разбрали, че не са свършили нищо, останалите ги укорили, напомняйки им, че венецианците биха предпочели по-скоро да умрат, отколкото да оставят светата кражба недовършена:

„Къде е смелостта ви?! Вие мъже ли сте?! Вървете в името Божие и довършете делото си, знаейки че Господ е с вас! По-добре да бяхте умрели, отколкото да си тръгнем с празни ръце и без скъпоценното съкровище”³⁵.

Засрамени тримата се върнали обратно и без много да се суети Андреа Балдуино с един удар на чука строшил на две мраморния саркофаг на светеца, под който открили друг масивен оловен ковчег. След като и той бил разбит, вътре похитителите намерили още една полузейнала оловна кутия, чиито метални обръчи се били разпаднали от времето и проялата ги ръжда. Възрадвани тримата „свети крадци” вдигнали ръцете си в благодарствена молитва:

„Слава тебе, Господи Боже, който по милостта си благослови нашето дело и ни показа скъпоценното съкровище на нашите желания”³⁶.

Сетне като заявил, че е изпълнил своята част от задачата, Андреа Балдуино подканил двамата си съратници да решат, кой от тях ще извади мощите на светеца. Тогава Пиетро Стено им разкрил, че предната нощ в съновидение му бил даден знак, че той трябва да довърши делото. Като коленичил на пода и вдигнал ръце в молитва, той призовал светеца:

„О, пресвети Симеоне Пророче, който заслужи да държи в ръцете си нашия Господ и Спасител Иисус Христос, истинската светлина, откровение и слава на племената на Израил, не обръщай внимание на моите грехове! По милостта си, направи ни достойни да извадим и държим твоите скъпоценни крайници в ръцете си, така че озарени да успеем да те пренесем в земите си! По такъв начин ние и нашият народ, с голяма признателност, ще можем да те почитаме както подобава, и да възхваляваме Господа, който живее и управлява целия свят”³⁷.

Щом свършил, другите двама рекли „Амин!” и тогава Пиетро Стено отворил последната кутия, от която мигновено се разнесъл сладкия

---

³⁵ Ibid., p. 110.

³⁶ Ibid., pp. 110–111.

³⁷ Ibid., p. 111.

аромат на нетленните мощи („като от балсамово дърво”). Изпълнилото целия храм благовоние било несъмнен знак за одобрението и благоволенieto на светеца. Като извадил бързо мощите на Богоприемеца, Пиетро Стено ги положил и увил в чист пурпурен плат. В оловната мощехранителница тримата венецианци открили също няколко малки мраморни ампули, в които намерили един пръстен, няколко зъба от св. Симеон, и мляко от Св. Богородица. След като взели всички реликви, седмината похитители побързали да напуснат църквата и заедно с останалите си заблудени другари се завърнали обратно в пристанището. Там те поверили себе си и светините под закрилата на техния съзаклятник и капитан на кораба Никола Феретро. За да не бъде събудено любопитството и съмнението на останалия екипаж, благовонните реликви били положени в дървено ковчеже с ароматни билки. Укриването на чудотворните светини се оказало обаче нелека задача:

„Понеже градът бил разположен на хълмове, кутията (която започнала да свети) не могла да остане скрита, нито пък можело светлината да бъде прикрита чрез светлината на свеци, защото Бог пожелал да разкрие мощите посредством чудеса. Дори нощем, когато повечето хора на кораба спели, реликвите светели ярко и великолепно, и разбудени, повечето люде се чудели на сиянието”³⁸.

С цената на много усилия „светите крадци” успели все пак да запазят тайната на своето съкровище. Малко по-късно³⁹, в съгласие с договореностите от „Мартенския пакт” между лидерите на армията⁴⁰, венецианският дож и останалите барони разпоредили бойните кораби да бъдат изтеглени на брега, а цялата кръстоносна войска, заедно с контингента на венецианците, трябвало да остане на служба в земите на Романия до пролетта на 1205 г.⁴¹. Тази заповед обезпокоила похитителите, които възнамерявали възможно най-скоро да се завърнат у дома заедно със скъпоценната си плячка. Междувременно гърците и латините в града открили следите от взлома в църквата „Св. Богородица Халкопатрия“, както и липсата на тялото на св. Симеон Богоприемец. Надигналият се „велик ропот“ скоро достигнал до ушите на венецианския дож и останалите барони от армията, които разпоредили, „че ако някой им донесе прежде

³⁸ Ibid.

³⁹ Вероятно непосредствено след избора и коронацията на първия латински император в Константинопол.

⁴⁰ През март 1204 г., непосредствено преди шурма на византийската столица франките и венецианците от кръстоносната армия постигнали взаимно съгласие за завладяването на Константинопол и Византийската империя. Съгласно договореностите на този пакт цялата поклонническа армия и флота трябвало да остане неделима и в разположение на бъдещия латински император в рамките на една година след завоеванието.

⁴¹ Ibid., p. 111–112; Вж. **Жофроа дьо Вилардуен**, § 235, с. 82–83.

споменатите мощи, те ще му дадат тяхното тегло в злато“⁴². Никой от „светите крадци“ обаче не се изкушил да предаде другарите си, заради обявената награда. При все това опасността да не бъдат разобличени и лишени от скъпоценната светиня накарала съзаклятниците да вземат спешни мерки по преместването и повторното укриване на мощите. Ковчезето било отнесено в някакъв изоставен византийски дворец край Босфора и скрито при олтара на един малък параклис в него. Венецианците намерили там някаква благочестива гръцка старица, която се грижела за параклиса. Без да ѝ разкриват своята тайна те ѝ платили добре, за да пали редовно свещи и да се кади с тамян в светилището.

Шест месеца по-късно Анджело Дурацо (Друсарио), един от седмната похитители, получил чрез жребий правото да се завърне преждевременно във Венеция, поради което бил натоварен от останалите си другари с тайната мисия да отнесе ковчезето със всички мощи и реликви в родината им и да ги предаде на ректора и клириците на енорийската им църква „Св. Симеон“. Светините били придружени от писмо, описващо историята на придобиването им. Макар и твърде лаконично, анонимният автор на разказа споменава мимоходом за „*редица родени от морето чудеса*“ при пренасянето на реликвите във Венеция, без обаче да дава повече подробности за тях. В града на св. Марк светините били посрещнати с голяма радост и възхвали от ректора Леонардо, клириците и енорияшите на храма „Св. Симеон“ във венецианския квартал Риалто. Патриархът на Градо и епископът на Кастело били поканени да се запознаят с писмото и да припознаят автентичността на „*скъпоценните дарове*“, след което мощите били тържествено положени в мраморен ковчег под олтара на църквата „Св. Симеон“⁴³.

---

⁴² Perry, D. The Translatio Symonensis, p. 112.

⁴³ Ibid.; Жителите на адриатическия град Зара, съперници и врагове на венецианците, също претендирали, че притежават тялото на св. пророк Симеон Богоприемец и имали съответно своя версия за сдобиването със скъпоценните мощи. Според нея през 1213 г. (1273 г.) една венецианска флотилия, която пренасяла тялото на светеца от Сирия била застигната и погубена от ужасна морска буря край бреговете на Зара на връщане от Светите земи. Един от оцелелите пътници бил пазителят светинята, който по чудодееен начин се спасил на брега, заедно със своето скъпоценно съкровище. След като бил приютен в някаква пилигримска странноприемница в покрайнините на Зара и разпитван от домакините си за своя тайнствен товар, той отговорил че пренасял тялото на своя покоен брат обратно в родината, за да бъде погребан във фамилната гробница при предците им. Скоро след преживяното морско нещастие обаче корабкрушенецът се споминал и след смъртта му неговите любопитни домакини открили сред вещите му документи, които разкривали, че пренасяният мистериозен ковчег съдържал всъщност тялото на св. пророк Симеон Богоприемец. Мощите били иззети и положени в църквата „Св. Симеон“ в града, превръщайки се по такъв начин в една от най-скъпоценните светини на Зара. Ок. 1377–1380 г. те били положени в нов позлатен реликварий, който и до днес се пази в едноименния храм в град Задар. Вж. Fondra, L. Istoria della insigne reliquia di

Венецианците, които винаги се проявявали като страстни ловци и колекционери на християнски реликви от Източното Средиземноморие, не останали по-назад от фламандските, френски, ломбардски и германски пилигрими в кражбата и пренасянето на „свещената плячка” от свещената война срещу Константинопол. И ако пикът на „*furta sacra*” („свещени кражби”) сред редиците на последната група кръстоносци бил най-вече в първите пет години след завоеването (1204–1209 г.), то поданиците на св. Марк от Серенисимата и от Венецианска Романия продължили да плякосват византийски светини десетилетия наред, чак до самия край на съществуването на Латинската империя (1204–1261 г.). За разлика от останалите кръстоносци, венецианският дож и венецианските патриции и клирици имали предимството да познават свещената топография на византийската столица, както и православните светци и мартирологии, и освен това могли да разчитат гръцките надписи по намерените при плякосването на града реликви и мощехранителници, което им давало възможност да избират и селектират най-значимите светини от константинополските съкровища от мощи и реликви⁴⁴.

Така още през 1204 г. венецианският кръстоносец Валаресо от благородническата фамилия Валареси пренесъл от покорената византийска столица донесеното от Персия от император Ираклий (610–641) тяло на св. Анастасий Персийски, което било положено в църквата „Св. Троица” във Венеция⁴⁵.

Между 1204 г. и 1206 г. от Константинопол в Серенисимата били пренесени телата на сицилийските светици Лучия и Агата. Мощите на

San Simeone profeta che si venera in Zara: scritta da Lorenzo Fondra nel secolo XVII, pp. 66–81; Seymour, C. The Tomb of Saint Simeon the Prophet, in San Simeone Grande, Venice, – Gesta, Vol. 15, No. 1/2, Essays in Honor of Sumner McKnight Crosby, 1976, pp. 193–200; Изглежда, че политическото и икономическо съперничество между градовете Венеция и Зара било в основата на тяхното съперничество в откриването и пренасянето на реликви. Вероятното плякосване и пренасяне на мощите на св. Хризогон от Зара във Венеция от венецианските кръстоносци през 1202 г. и последвалото заграбване и пренасяне на тялото на Св. Симеон от Константинопол в града на св. Марк през 1204 г., навярно пробудили ревността на гражданите на Зара, които също предали свои претенции върху наследяването и притежаването на тялото на новозаветния пророк. Този типично адриатически модел на поведение твърде много напомня съревнованието и едновременните претенции на градовете Бари и Венеция относно кражбата и пренасянето на мощите на св. Никола Чудотворец от края на XI – нач. на XII в. Изглежда че всички тези случаи на тенденциозно дублиране на реликви сред съперниците по между си италиански и далматински градове разкриват чертите на един своеобразен Адриатически синдром в лова на светини от епохата на кръстоносните походи.

⁴⁴ Nicol, D. Byzantium and Venice, p. 184.

⁴⁵ Petrus Calo, Vita S. Anastasii, In: Exuviae sacrae Constantinopolitanae, vol. II, p. 261; Andreas Dandulus, Chronicon Venetum, In: Exuviae sacrae Constantinopolitanae, vol. II, p. 262; Днес мощите на светеца се пазят в църквата „S. Francesco della Vigna” във Венеция. Вж. Порфѳра, Supplemento n. 3, p. 110.

първата били положени в манастира „Св. Георги“ във Венеция (преместени от там в църквата „Sant’Annunziata“ през 1280 г.), а останките на втората били предадени на благочестиви пилигрими от Сицилия, които отнесли светицата обратно в нейната родина⁴⁶.

Пленената от кръстоносците преди завладяването на Константинопол чудотворна икона на Св. Богородица „Одигитрия“, която според преданието била изписана от св. апостол и евангелист Лука (и в която според гърците „почивал духът на блажената Мария“), също станала обект на интересите на венецианците, не на последно място и заради множеството реликви и мощи, съдържащи се в обкова ѝ⁴⁷. Тя дори се превърнала в повод за конфликт между венецианския константинополски патриарх Томазо Морозини (1204–1211) и латинските каноници от „Св. София“ (на които светинята била предадена след завладяването на града), от една страна, а от друга в причина за открит сблъсък между същия архиепiscop и венецианския константинополски подеста. През втората половина на 1206 г. по заповед на последния група венецианци нахлула в патриаршеския храм на Божията Мъдрост и иззела със сила чудотворната икона, отнасяйки я в манастира „Христос Пантократор“, където се намирала венецианската резиденция в града⁴⁸. Под заплахата от интердикт и отлъчване от Църквата латинският патриарх на Константинопол Томазо Морозини, папският легат кардинал Бенедикт дьо Сен-Сузан и дори самият папа Иннокентий III многократно отправяли апели към венецианския подеста да върне задигнатата икона. Въпреки всички тези заплахи обаче светинята така и не била върната в „Св. София“ и останала в ръцете на похитителите от манастира „Христос Пантократор“⁴⁹. Демонстративно задигнатата икона така и не напуснала официалния венециански бастион

---

⁴⁶ Corporis beate virginis ac martiris Lucie, Venetias ex Constantinopoli urbe, translatio, In: Exuviae sacrae Constantinopolitanae (ed. Riant, P.). Genevae, 1877, vol. I, pp. 184–186; **Andreas Dandulus**, Chronicon Venetum, In: Exuviae sacrae Constantinopolitanae, vol. II, p. 262 .

⁴⁷ Цистерцианският хронист Обри от манастира „Троа Фонтен“ твърди, че в чудотворна икона на Св. Богородица „Одигитрия“ били вложени „зъб, който Иисус загубил в детството си, ... парче от копието, с което Той бе ранен на кръста, къс от плащаницата и мощи от трийсет мъченици“. Вж. **Alberic of Trois Fontaines**, Chronicle, Contemporary Sources for the Fourth Crusade (ed. and transl. Andrea, A.). Leiden/Boston/Koln, 2000, p. 302.

⁴⁸ **Робер дьо Клари**, който по това време отдавна вече бил напуснал Романия, твърди, че венецианците уж настоявали да получат иконата от фламандците и французите като залог за тяхната подкрепа при избора на император Анри като наследник на покойния си брат Бодуен I. Същият хронист заявява, че впоследствие светинята била изпратена в абатството в Сито. В действителност обаче тя никога не е напускала Константинопол и до края на Латинската империя останала в ръцете на венецианците в града. Вж. **Робер дьо Клари**, § LXVI, CXIV, с. 109, 161.

⁴⁹ Epistolae et Instrumenta: XXVI, In: Exuviae sacrae Constantinopolitanae, vol. II, pp. 76–78.

в Константинопол до самия залез на латинската власт в града⁵⁰.

За сметка на това пък редица други реликви продължили да бъдат крадени тайно от частни лица, изнасяни от Латинската империя и впоследствие доставяни в различни храмове във Венеция. Според свидетелството на Андреа Дандоло, през 1211 г. венецианският каноник Айкардо откънал тялото на св. императрица Елена от нейния едноименен манастир в Константинопол и го пренесъл в посветеното на светицата абатство в Серенисимата⁵¹. През пролетта на 1214 г. един друг венециански ловец на реликви, Ро(б)алдо, приор на абатството „Сан Даниеле“ във Венеция се отправил към Константинопол, за да посети манастира „Св. Богородица Психозостра (Душеспасителница)“, който след завоеването неговата обител получила като метох (подворие) чрез дарението на венецианските кръстоносци Марко и Мартино Дзордзано. Изглежда че константинополският метох на венецианското абатство се намирал от другата страна на Златния Рог („*in contrata que dicitur Gella*“)⁵² и бил разположен в близост до някаква гръцка църква, посветена също на Божи-ята майка. Пристигайки там Ро(б)алдо забелязал огромно множество от богомолци, което се било струпало при същия този съседен православен храм и след като се поинтересувал за причината, разбрал, че там се пазело чудотворното тяло на св. Йоан Александрийски, на което ромеите отдавали голяма почит⁵³. Научавайки това, венецианският клирик веднага

⁵⁰ По ирония на съдбата тъкмо възвръщането на чудотворната икона на Богородица „Одигитрия“, която била първата пленена и плякосана от кръстоносците константинополска реликва, по символичен начин ознаменувала края на латинската власт и връщането на византийските василевси в Константинопол. На 15 август 1261 г., навръх големия празник на покровителката на града Богородица, нейната свята икона, в която били вградени редица скъпоценни реликви и мощи, била изнесена от църквата на „венецианския“ манастир „Христос Пантократор“ и била понесена лично от Михаил VIII Палеолог (1261–1282). Вдигайки светинята над главата си той влязъл в града през Златната порта и с тържествена процесия се отправил към „Света София“, където бил коронясан като нов константинополски император на възродената Византия. Несъмнено това бил търсен символичен акт, който по сакрален начин санкционирал ромейската реставрация в Константинопол след половинвековната латинска окупация.

⁵¹ **Andreas Dandulus**, *Chronicon Venetum*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. II, p. 262; Сведението за тази „свещена кражба“ оставя някои въпроси и съмнения, понеже не е известен такъв манастир в града, а и е добре известно, че чак до XV в. поне гроба (ако не тялото на св. императрица Елена), продължавал да стои в църквата „Св. Апостоли“, където се намирал от векове. Вж. **Nicol, D.** *Byzantium and Venice*, p.185.

⁵² Вероятно под „отрещната (страна), наречена Гела“ следва да се разбира разположението на срещуположния бряг на залива Златния Рог квартал при кулата Галата (известен също и като Пера).

⁵³ Пиетро Кало и Андреа Дандоло, които предават историята на пренасянето на тялото на Йоан Александрийски във Венеция, представят въпросния светец като мъченик от времето на император Диоклециан (284–305). В действителност такъв мъченик от Александрия от II-III в. не е познат, но пък същевременно е известно, че преди 1204 г. мощите на св. Йоан

бил обладан от желанието да се сдобие с мощите на светеца и започнал да обмисля как да го стори. Във въпросния храм нямало свещеници, а само някакъв клисар, който отключвал и заключвал портите, поради което на 19 март 1214 г. обладаният от Божествена ревност Ро(б)алдо, заедно с един монах, един презвитер и някакъв гръцки прислужник се отправили тайно към православната църква. Достигайки мястото дръзкият приор успял да се промъкне в храма през един от неговите прозорци. Сетне той отворил изящно украсената ракла (capsa) и извадил от там тялото на светеца като го увил в чиста плащаница. След като прилежно затворил реликвария и заличил всички следи от взлома, Ро(б)алдо тайно отнесъл похитените мощи в съседния венециански метох „Св. Богородица Психозостра“, който сам оглавявал. Малко по-късно той качил свещената си плячка на кораб, който отплавал за Венеция. Скоро след това, на 3 юли 1214 г. тялото на св. Йоан Александрийски било тържествено посрещнато и положено във венецианския манастир „Сан Даниеле“⁵⁴.

През 1222 г. абатът на манастира „Сан Джорджо Маджоре“ във Венеция изпратил в Константинопол един от монасите си на име Марко, когото определил за приор на манастира „Христос Пантепоптис“, който след завоеванието на византийската столица неговата обител също получила като метох (подворие). Освен със задачите по обгрижването на метоха, Марко бил натоварен от своя абат и с тайната мисия да открадне и пренесе обратно във Венеция тялото на св. мъченик Павел, загинал по времето на иноборческия император Константин V Копроним (741–775). За да извърши делото, приорът се обърнал за помощ към венецианския подеста в Константинопол Марино Сторлато, който бил тясно свързан с абатството „Сан Джорджо Маджоре“, понеже в него се намирала и фамилната гробница на същия подеста:

„Той [приорът] измолил [помощ], щото скъпоценното съкровище да бъде отнесено при абата и с присъствието си да украси не само манастира, но и цяла Венеция. Понеже, както безброй мъже и жени от всички части на света идват да посетят блажения Марк, така ще стане прекрасен обичай да видят и блажения Павел“.

След като добре планираната свещена кражба в крайна сметка била извършена, приорът и венецианският подеста в Константинопол поверили тайната мисия по пренасянето на мощите на св. мъченик Павел в Серенисимата на венецианския търговец Джакомо Грималдо. С ходатайс-

---

Милостиви, патриарх Александрийски (живял през VI-VII в.) се пазели в Константинопол, поради което е твърде вероятно в случая да става въпрос за объркване и смесване на двамата александрийски светци.

⁵⁴ **Petrus Calo**, Translatio S. Ioannis Alexandrini, In: Exuviae sacrae Constantinopolitanae, vol. I, pp. 179–182; **Andreas Dandulus**, p. 262.

твото на Марино Сторлато търговецът и светата плячка били качени на борда на един венециански кораб, който отплавал от Константинопол. На капитана Пиетро и неговия екипаж било изрично наредено да не инспектират каргото, понеже повереният сандък уж съдържал крехък витраж, стъклописан със злато, който трябвало да пристигне цял и невредим във Венеция. Край йонийския остров Кефалония обаче в една тъмна нощ корабът бил застигнат от страшна буря. Високите вълни отнесли мачтата, бимса и греблата на венецианския неф, а екипажът и пътниците били обхванати от ужас и паника. В този момент на отчаяние, капитанът Пиетро бил осенен от мисълта, че е бил измамен и че причина за сполетялата ги беда навярно е гнева на някой откраднат светец, чиито мощи вероятно били тайно качени на кораба му. Подозренията му естествено паднали върху Джакомо Грималдо и капитанът настоял търговеца да отвори сандъка, за да види съдържанието му. Джакомо се възпротивил като казал, че съпровожда ковчега от името на приора Марко от венецианското абатство „Сан Джорджо Маджоре”, който временно управлявал константинополския метох „Христос Пантепоптис”. Заставен да отвори сандъка той отговорил, че приорът предвидливо бил изпратил ключа за ковчега по някакъв дякон, който пътувал с друг кораб, за да предотврати възможността за отварянето му. Въпреки упорството си, търговецът се видял принуден все пак да признае, че тайният товар всъщност било откраднатото тяло на св. мъченик Павел. Научавайки за измамата, разгневените моряци настоявали да хвърлят ковчега в морето, обвинявайки светеца, че ги бил обрекъл на гибел като втори Йона⁵⁵. По-благоразумната и благочестива част от екипажа обаче надделяла и решила все пак да почете светеца като умилостиви гнева му. Моряците коленичили пред ковчега с тялото на светия мъченик и се помолили за застъпничеството и закрилата му, при което чудодейно бурята изведнъж утихнала и ненадейно появилия се бриз отвел възражданите пътници във Венеция, където сам „*блажения светец позволил да бъде отведен*”. Мощите били посрещнати с голяма радост от монасите от абатството „Сан Джорджо Маджоре”, а св. мъченик Павел скоро се превърнал в поредния откраднат и пренесен от Византия нов патрон и покровител на венецианците⁵⁶.

⁵⁵ Старозаветният св. пророк Йона, който бил изхвърлен от борда на кораба, с който пътувал заради бурята, с която разгневения Бог наказвал малодушието и непослушанието му да проповядва сред жителите на град Ниневия.

⁵⁶ **Anonymus monachos S. Georgii**, *Translatio corporis beatissimi Pauli martyris de Constantinopoli Venetias*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. I, pp. 141–149; **Andreas Dandulus**, p. 262; **Perry, D.** *Paul the Martyr and Venetian Memories of the Fourth Crusade*, In: *Remembering the Crusades* (ed. Paul, N. and Yeager, S). Baltimore, 2012, pp. 215–233; Анонимният автор на това “translatio” изглежда е ползвал като матрица за своето изложение разказа за кражбата и пренасянето на мощите на св. първомъченик и архидякон Стефан от

Традицията на венецианската „свещена кражба“ на реликви от Романия продължила и през следващите няколко десетилетия. През 1230 г. някой си Джовани де Бора успял чрез молби и подкупи на монаси да пренесе тялото на св. девица Марина от един манастир извън стените на Константинопол във Венеция, където мощите ѝ били положени в една от местните църкви, която приела светицата като свой патрон⁵⁷. През 1239 г. (1240 г.) венецианецът Якопо Ландзоло измолил от латинския абат и монасите на манастира „Св. Богородица Перивлепта“ в Константинопол тялото на протоеремит (първоотшелник) св. Павел (Тивейски), чиято глава по-рано била пренесена в Рим. Малко по-късно Якопо напуснал Романия, отнасяйки священото съкровище в църквата „Сан Джулиано“ в родния си град⁵⁸. През 1246 г. във Венеция било пренесено и тялото на св. Евтихий, патриарх константинополски⁵⁹.

В повечето от тези случаи на „furtum sacrum“ светините били похищавани най-вече от константинополските църкви и манастири и впоследствие нелегално пренасяни във Венеция. В други обаче венецианският лов на реликви излизал извън рамката на тайната свещена кражба и дори извън пределите на Латинската империя, какъвто бил епизода с откриването и пренасянето на тялото на св. Теодор Стратилат. Един венециански анонимен разказ от втората половина на XIII в. свидетелства, че през ранното лято на 1257 г. латинският император Бодуен II (1228–1261) бил във война с българското царство, поради което изпратил една венецианска флотилия срещу българския черноморски град Месемврия, който бил завладян на 14 юни. Капитан на армадата бил Якобо Доро, който наскоро бил постъпил на служба при императора. При разграбването на българския крайбрежен град венецианците открили мощите на най-ранния патрон и покровител⁶⁰ на своята метрополия, които отнесли обратно в имперската столица:

„След като бил превзет този град Месемврия, победителите с голя-

---

Константинопол във Венеция през 1110 г. Вж. Йорданов, К. Кръстоносните походи: реликви и чудеса, С. 2015, с. 264–265, бел. 10.

⁵⁷ **Andreas Dandulus**, p. 263.

⁵⁸ *Translatio corporis beatissimi Pauli protoeremite*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. I, pp. 186–187; **Andreas Dandulus**, p. 263.

⁵⁹ **Andreas Dandulus**, p. 261.

⁶⁰ Св. Теодор Стратилат е най-ранният патрон на венецианците. Той бил почитан като техен покровител още преди пренасянето във Венеция на мощите на св. апостол и евангелист Марк и на св. Никола Чудотворец, които впоследствие се превърнали в новите патрони на града. Често св. Теодор Стратилат и св. Теодор Тирон са обърквани един с друг и припознавани или смесвани в покровителството си над Венеция, но това объркване бе категорично разсеяно от изследователи като О. Демус. Вж. **Demus, O.** *The Church of San Marco in Venice*, Washington, 1960, pp. 20–21.

мо ликуване и радост влезли в голямата църква „Св. София” и намерили споменатото скъпоценно съкровище на най-великославния свой мъченик Теодор. Най-после като взел такъв и толкова голям откуп, същият Якобо го докарал със себе си в царския град Константинопол и го положил с почести в църквата „Св. Никола”, която на гръцки език се нарича „кораб на венецианците”⁶¹.

Заедно с тялото на първия патрон на Венеция похитителите задигнали и отнесли от Месемврия в Константинопол също и „ръката и челюстта на господин св. Андрей Апостола, също – главата на св. Сист, също – ръката на св. Вартоломей, също така други мощи на светци”⁶². Десет години по-късно Марко Доро, роднина на Якобо, пренесъл „скъпоценните мощи” от Константинопол във Венеция, където светините били положени в църквата „Сан Салваторе”⁶³. Пренасянето на священото съкровище било последвано от бум на чудеса, които светия великомъченик Теодор започнал да върши за венецианците чрез своите мощи:

„Най-после, след като мощите на този прославен мъченик бяха поставени, както подобава, с почит и уважение в споменатата базилика, достойният за учудване и славен Бог съизволи да извърши чрез своя светец големи и пресияйни чудеса. Тогава слепи прогледнаха, демоните бяха прогонени, парализирани се сдобиха със собствени крайници, куците проходиха, страдащите от треска се изцелиха, заразените от чума и от различни болести бяха щедро излекувани”⁶⁴.

За средновековните християни подобни чудеса били сигурен знак, че светецът желаел и одобрявал своето пренасяне на новото място.

Посредством пренасянето на мощите на св. Теодор Стратилат, Венеция (чиято политическа идеология още от IX в. се градяла тъкмо върху концепцията на „свещената кражба”) се сдобила с останките и на първия си небесен закрилник и патрон. В този смисъл, след похищението и пренасянето във Венеция на мощите на св. апостол и евангелист Марк от египетския град Александрия през 827 г. и тези на св. Никола Чудотворец от малоазийския град Мир през 1100 г., заграбването на останките на св. Теодор Стратилат от българския град Месемврия придавала вече завършен вид на „светата триоца”, която покровителствала италианската морска република. Вероятно войната

---

⁶¹ **Anonymi Veneti**, Translatio corporis beatissimi Theodori martyris, cum multis miraculis, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. I, pp. 157–158; **Andreas Dandulus**, p. 263; **Венециански аноним** от 1267 година, ЛИБИ, т. IV, С., 1981, с. 264.

⁶² **Anonymi Veneti**, Translatio corporis beatissimi Theodori martyris, pp. 157–158; Венециански аноним, с. 264.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ **Anonymi Veneti**, Translatio, p. 158–163; **Венециански аноним**, с. 265.

с българите от 1257 г. е била само претекст за сдобиването с тялото на толкова важен за Венецианската република светец и патрон⁶⁵. При все това не е съвсем ясно защо венецианците предпочели да донесат тялото на св. Теодор Стратилат чак от Месемврия при положение, че църквата „Св. Богородица Влахернска” в Константинопол също претендирала, че съхранява тялото на същия светец, заедно с щита и меча му, за което свидетелства архиепископ Антоний Новгородски в своя поклоннически итинерарий от ок. 1200 г. Дали пред угрозата на латинското завоевание на византийската столица между началото на XIII в. и 1257 г. е имало трансфер на мощите на светеца от Константинопол към Месемврия, или пък това е поредното свидетелство за дублиращи се реликви, не е известно. Във всеки случай обаче е изключено венецианците да не са знаели, че останките на първия патрон на тяхната метрополия са се пазели в Константинопол. Тези факти поставят резонния въпрос чии точно мощи са били плячкосани от черноморския град? Свидетелствата от поклонническите итинерарии, датиращи от времето непосредствено преди Четвъртия кръстоносен поход разкриват, че освен Влахернската църква, още няколко храма в Константинопол са притежавали мощи на често объркваните едноименни великомъченици св. Теодор Стратилат и св. Теодор Тирон. Така например императорската църква „Св. Богородица Фароска” съхранявала главата и мощите на св. Теодор Тирон, докато в църквата „Св. Апостоли” се пазела „*главата на св. мъченик Теодор*” (без да е уточнено на кой от двамата едноименни великомъченици е принадлежала). Ако тялото на великомъченика действително се е пазело във Влахерните и е било част от свещените съкровища на латинските императори, а главата му се съхранявала в „Св. Апостоли”, дали венецианците все пак не са предпочели да припознаят алтернативната и вероятно далеч по-лесна и безпроблемна за кражба светиня от Месемврия като единствено автентична? Допълнителна светлина върху тези въпроси вероятно би могло да хвърли съществуващото през средните векове объркване и често смесване и припознаване между великомъчениците св. Теодор Стратилат и св. Теодор Тирон, което изглежда е улеснявало и спекулациите с техните množащи се мощи.

Година след похищаването на месемврийските светини венецианците извършили и последното регистрирано пренасяне на мощи от Константинопол преди залеза на Латинската империя през 1261 г. През

---

⁶⁵ В. Гюзелев вижда в тази венецианска военна експедиция срещу черноморския град Месемврия, който бил столица на болярина Мицо (един от претендентите за търновския престол), опит на латинския император да се намеси в междуособиците в Българското царство по това време. Вж. **Гюзелев, В.** Средновековна България в светлината на нови извори, С., 1981, с. 81–99.

1257 г. в столицата на Романия със своя кораб „Сан Феликс” пристигнал последният известен венециански ловец на реликви от това време. Това бил Рафаеле Базилио, който останал цяла година в Константинопол. Понеже отдавна силно желаел да се сдобие с тялото на св. великомъченица Варвара, той потърсил църквата, в която се пазели нейните мощи. След като я намерил, Рафаеле разкрил съкровено си желание пред приора на светата обител. Получавайки неговото позволение, той качил тялото на светицата на своя кораб, с който на 12 април 1258 г. го пренесъл във Венеция, където мощите били положени в църквата „Св. Богородица Кръстоносна”⁶⁶. И в този случай обаче не е ясно точно чие свято тяло Рафаеле Базилио отнесъл в града на Сан Марко, понеже е добре известно, че мощите на св. великомъченица Варвара били официално и законно пренесени във Венеция още през 1004 г. Тогава тялото на светицата било дарено от император Василий II Българоубиец (976–1025) за сватбата на сина на венецианския дож Пиетро II Орсеоло (991–1009) с една византийска принцеса⁶⁷. Във всеки случай този последен епизод от разграбването и пренасянето на константинополските светини симптоматично разкрива един от характерните аспекти на лова на реликви от това време, свързан с проблема за дублиращите се реликви и спекулата с множащите се ориенталски светини, които в епохата на кръстоносните походи буквално залели черния пазар в християнския свят.

Новата вълна от свещени съкровища от Ориента, която наводнила Европа след завладяването на Константинопол от кръстоносците и създаването на Латинската империя предизвикала нов бум на търговията, спекулата и злоупотребата с реликви на черния пазар в Европа. Още в края на първото десетилетие след прекратяването на Четвъртия кръстоносен поход това на свой ред провокирало ново църковно движение за реформиране на култа към реликвите и пресичането на тези порочни практики, което кулминирало в едно от решенията и разпоредбите на организирания от папа Иннокентий III Четвърти Латерански събор в Рим в края на 1215 г. Нуждата от верификация на донесените от кръстоносците и поклонниците реликви и мощи от Светите земи и Романия, както и нуждата от легализиране и оправдаване на акта на добиването и пренасянето им наложила необходимостта от издаването на специални свидетелства и сертификати за произход и автентичност, както и свикването на църковни комисии, които оценявали достоверността на светините и разказите

⁶⁶ **Petrus Calo**, *Translatio S. Barbare*, In: *Exuviae sacrae Constantinopolitanae*, vol. I, pp. 182–183.

⁶⁷ **Nicol, D.** *Byzantium and Venice*, p. 46, 186. Същевременно този случай поставя и интересния въпрос за спекулацията с реликви и мощи във византийската дипломатическа дарителска практика.

за тяхното пренасяне. В някои случаи се налагало дори изпращането на специални мисии в Ориента, чиято задача била да съберат допълнителна информация и да верифицират автентичността на някои от вече пренесените на Запад свещени съкровища.

Всички тези обстоятелства довели до появата и развитието на една специфична литературна традиция, чиято основна задача била да потвърди и докаже автентичността на реликвите като оправдае и легитимира тяхното придобиване и пренасяне. Тази традиция обединявала познатите житиеписни и историографски жанрове, представяйки историята и произхода на светините, причините, начините и обстоятелствата за тяхното добиване, както и тези за пренасянето и приемането им в новата конфесионална общност. Произведенията на тази литературна традиция, известни като „*translatio*” (разказ за пренасяне на реликви и мощи) и „*furtum sacrum*” (разказ за „свещена кражба”) били създавани като самостоятелни разкази и трактати или като част от агиографски и епистоларни текстове и исторически хроники. Много често те били представяни пред църковната общност по време на ежегодното литургично честване на празника на пренасянето на съответната светиня. Често техни свидетели, автори, поръчители или патрони били самите кръстоносци и поклонници, които били придобили и пренесли светините. Вкарването на тези реални, поукрасени или напълно измислени истории в един традиционен литературен жанр, който обслужвал идеологическите и литургични нужди на църковната и светска власт в Латинския Запад и Латинския Ориент, неминуемо ги подчинило на тенденциите на схематизация и стилизация, които се опирали на определена система от топоси. Разбира се тя не е строго установена и задължителна за всички текстове, но много често включва отделни топоси или комбинация от такива, които се отнасят до причините, начините и обстоятелствата на придобиване и пренасяне на светините, както и тяхното оправдаване. Повечето от тези истории ползват като модел първия известен разказ за търсенето, откриването и пренасянето на реликвите на Господните страсти от св. императрица Елена през IV в. Венецианските (и въобще италианските) разкази от епохата на Кръстоносните походи за „свещена кражба” и „пренасяне” на реликви и мощи, които оформят собствена специфична поджанрова традиция, пък използват като матрица историята за кражбата и пренасянето тялото на св. апостол и евангелист Марк от Египет във Венеция през 827 г., която изобщо се явява основополагаща за политическата идеология и идентичност на Венецианската република. Представените начини за придобиване на свещени съкровища в тези наративи са основно няколко: военна плячка, дарение, награда за служба, конфискация, покупка (при продаж-

ба), откупуване (при залагане), (пре)откриване („*inventio*”) и „свещена кражба”, която можела да включва елементи на насилие и принуда в името на святото дело. Героите на всички тези разкази са винаги пряко или косвено свързани с кръстоносните походи и поклонническото движение или с новосъздадените франкски държави в Ориента. Поставено в този контекст тяхното дело се схващало като изначално свято. Действието почти винаги се развива в Източното Средиземноморие (Светите земи или Романия), а негова сцена в голяма част от случаите е чуждата професионална среда (православна или мюсюлманска). Заради завоеванията и поругаванията на иноверците или заради безчестието и греховете на местните православни християни тя е напусната или лишена от Божествената благодат и закрилата на локалните светци и патрони, които често сами заявяват по един или друг начин желанието и волята си да бъдат пренесени на ново място (в латинския свят), където да бъдат почитани по-достойно, отдадено и правилно. С представянето на тези обстоятелства винаги се търси свръхестествена санкция за оправдаването и узаконяването на „*свещеното светотатство*” и пренасянето на реликвите.

Още разказът на анонимния монах от Лидо за похищаването и пренасянето на мощите на св. Никола Чудотворец от малоазийския град Мир във Венеция през 1100 г. по време на Първия кръстоносен поход, апологетизира и легитимира „свещените кражди”, извършвани от първите венецианските кръстоносци, като по такъв начин обслужва политическата идеология на Серенисимата и изначално свързва благочестивата практика на въоръженото поклонничество с лова на реликви от Ориента. Първите венециански кръстоносци гордо наричат себе си „*свети крадци*” („*sacri fures*”) и никак не се свенят от това да определят делото си като „*свят кражба*” („*furtum sacrum*”). Нещо повече, те дори намират морално основание и оправдание за делата си в кръстоносното начинание и политическата идеология на своята родина Венеция:

„О, щастлив народе, който заслужи да открие такова прекрасно съкровище! О, блажени епископе [св. Никола Чудотворец -б.м.], който такова тегло трябваше да издържиш! О, блажена Венецио, която днес разчиташ на две светила, подобни на колони. Така имаш Лъва⁶⁸, който те прави победоносна в битка, така имаш и Капитана⁶⁹, който не се страхува от буря в морето. Лъвът с истинска кражба от Александрия отнесен, а Капитанът – от Гърция открито от мъже пренесен. Дали

---

⁶⁸ Основният патрон на адриатическата република св. апостол и евангелист Марк, който християнската традиция представя чрез символа на лъва, и чиито мощи били похитени и пренесени от египетския град Александрия във Венеция през 827 г.

⁶⁹ Св. Никола Чудотворец.

следователно с друга кражба и дали престъпен грабеж е извършен? Не! Понеже не бе по причина да се оскверни мястото, нито по причина на някаква лоша воля, но бе извършено от усилие на жертвоготовността и благочестието”⁷⁰.

Този идеологически модел е възприет и от следващите поколения венециански кръстоносци, които ревностно, последователно и най-безскрупулно продължили традицията на лова на реликви от Светите земи и Романия в полза и прослава на своята метрополия. В „*Translatio Symonensis*” (“Пренасянето на св. Симеон”) кръстоносният поход, завършил с превземането на Константинопол е определен като „справедлива война” срещу нечестивите гърци и техния василевс, към която сам „Господ Бог, който толкова мразел царството на гърците, заради техните злодеяния” подтикнал венецианците. В този контекст извършената от венецианските кръстоносци „свещена кражба” на мощите на св. пророк Симеон Богоприемец от земите на безчестните и схизматични гърци била оправдана като богоугодно дело, за да може да бъде пренесено и почетено подобаващо „пресвято тяло с честта, която му се полага” в родината на венецианците.

Именно този модел на оправдаване и легитимиране на „свещената кражба” залегнал трайно и в жанровете „*translatio*” и „*furtum sacrum*” на средновековната венецианска литературна традиция.

Тайният характер, съзаклятието, измамата, насилието и принудата при „свещената кражба”, често извършвана под прикритието на нощта, са други типични елементи от същата тази традиция. Друг характерен топос са виденията, явяванията и чудотворната намеса на Христос, Богородица, отделни апостоли, светци, ангели и духове на мъртви кръстоносци, които заявяват волята си свещените съкровища да бъдат открити и пренесени и давали конкретни напътствия и инструкции за мястото и начина на намирането и сетнешното им съхранение. Инвокирането, омилоствивяването и приканването на светеца да одобри и подпомогне „свещената кражба” и пренасянето на мощите му чрез молитвени обръщания и призиви е друг такъв топос. Той намира преки паралели в древноримските езически ритуални формули „*evocatio*”, свързани с омилоствивяването, “кражбата” и пренасянето на вражеските богове в римския пантеон. Чудесата, които съпътстват откриването, похищаването и пренасянето на светините са друг типичен елемент от тази литературна традиция и също

---

⁷⁰ **Monachi Anonymi Littorensis**, *Historia de translatione Sanctorum Magni Nicolai, terra marique miraculis gloriosi, ejusdem avunculi, alterius Nicolai, Theodorique martyris pretiosi de civitate Mirea in monasterium S. Nicolai de Littore Venetiarum*, RHC, Occ. (Recueil des historiens des croisades, Historiens occidentaux), vol. V, Paris, 1895, p. 267.

включват множество топоси като:

– преодоляването на трудностите и изпитанията при идентифицирането на гробницата или мястото, където се съхраняват реликвите, както и при самото домогване до тях и сетнешното им укриване и тайно пренасяне;

– нетленността на откритите мощи, излъчването и разнасянето на характерни благовонни аромати⁷¹, агиазма и/или ярка светлина от тях, които издават тайното място на съхранение на реликвите или одобрението и подкрепата на съответния светец относно пренасянето на неговите останки на ново място;

– укриването на мощите при транспортирането им (скриването им в ковчезета с благовонни билки и подправки, в кошници с ароматно грозде; представянето им като карго с различен характер – като търговска стока, ценни витражи, тленни останки на покойни роднини и др.)

– чудесата, които се проявяват при укриването на задигнатите реликви чрез същите тези ароматни благовония, агиазма, светлини и явявания на ангели;

– вторичните явявания на самите светци, които потвърждават автентичността на похитените мощи или изискват неделимостта им, а понякога също и предупреждават и наказват недостойните, безчестни, нерешителни и немарливи изпълнители на тяхната воля;

– чудодейното избягване или преодоляване на смъртни опасности при пренасянето на светините по море и суша (морските бури, засади на врагове, пирати и планински разбойници) чрез застъпничеството на светеца и неговите мощи, които са повторно призовавани на помощ при тези премеждия;

– чудесата при тържественото посрещане и приемане на реликвите в новата общност (въдворяването на мир и политическо, социално, икономическо и духовно благоденствие и просперитет в страната; изцвяванията на болни, хроми, сакати, обсебени от демони и пр.);

– измолването на чудеса чрез светините при природни бедствия и напасти;

– преодоляването на огнена ордалия и оцеляването на светините в пламъците (при съдебно изпитание за доказване достоверността на светините или при пожар в новата църква/катедра, където били положени след пренасянето);

– ежегодните чудеса, случващи се в деня на почитането и честването

---

⁷¹ **Brazinski, P., Fryxell, A.** The Smell of Relics: Authenticating Saintly Bones and the Role of Scent in the Sensory Experience of Medieval Christian Veneration. *Papers from the Institute of Archaeology*, 23 (1): 11, 2013, pp. 1–15.

на светините и свързаните с тях календарни църковни празници или в годишнините от пренасянето им (кървящи, плачещи и цъфтящи реликви).

Всички тези чудеса и свръхестествени намеси и изяви (чрез които се проявявали и потвърждавали както Божествената воля и одобрението на светците за пренасянето на светините, така и прехвърлянето на самата благодат, съдържаща се в тях) се превръщали в основен механизъм за оправдаването и легитимирането на „свещеното светотатство“ („*sacro sacrilegio*“), верифицирането на автентичността на пренесените като дар, покупка, трофей или плячка от Ориента реликви и отхвърлянето на фалшивите, мними и дублиращи се мощи⁷². Именно чудесата спомагали за утвърждаването на авторитета, ролята и значението на светините в новия и различен културен контекст, понеже въпреки всеобщата популярност на част от тях, на практика било невъзможно с пренасянето им от една етническа и конфесионална среда в друга, същевременно те да запазят същите функции, значение и стойност, които имали преди това сред източните християни и ориентализираните франки в Светите земи и Романия⁷³.

Дарявани, откупвани, похищавани и крадени византийските свещени съкровища (и техните дубликати и фалшификати) продължили да бъдат пренасяни в Серенисимата под формата на дарения и завещания от венецианските кръстоносци в продължение на повече от половин век след завоюването на Константинопол през 1204 г. Впрочем кражбата, ловът и пренасянето на реликви от Ориента съпътствало кръстоносното движение още от неговата зора. Завоюването на Константинопол и Романия от армиите на Четвъртия кръстоносен поход обаче се превърнало в най-грандиозната и мащабна проява на „*furtum sacrum*“ в цялата история на кръстоносните експедиции в Източното Средиземноморие. И именно Венеция изиграла съществена роля в този процес, както и в неговото легитимиране, политическо идеологизиране и историческо осмисляне. В този смисъл, ако през XII в. престижният образ на завръщащия със свещени съкровища от освобождения Йерусалим кръстоносец бил утвърден на Запад, то след превземането на Константинопол „свещената кражба“ и пренасянето на реликви от Романия вече било възприемано като достойна и приемлива компенсация за неизпълнения кръстоносен обет и дълг към Светите земи. А това било началото на края на кръстоносната идеология.

---

⁷² **Geary, P.** Sacred Commodities: The Circulation of Medieval Relics, In: The Social Life of Things (ed. A. Appadurai), New York, 1986, pp. 176–178; **Barber, M.** The Impact of the Fourth Crusade in the West: The Distribution of Relics after 1204, In: *Urbs capta. La quatrième croisade et ses conséquences, Realités Byzantines*, 10, (ed. Laiou, A.). Paris, 2005, p. 333.

⁷³ **Geary, P.** Sacred Commodities: The Circulation of Medieval Relics, In: The Social Life of Things (ed. Appadurai, A.). New York, 1986, p. 181.

БИБЛИОГРАФИЯ

Извори

Венециански аноним от 1267 година, ЛИБИ (Латински извори за българската история), т. IV, С., 1981.

Жофроа дьо Вилардуен, Завладяването на Константинопол (прев. Божилов, Ив.). С., 1985.

Робер дьо Клари, Завоюването на Константинопол 1204 година (прев. Марков, Н.). С., 2007.

Alberic of Trois Fontaines, Chronicle, Contemporary Sources for the Fourth Crusade (ed. and transl. Andrea, A.). Leiden/Boston/Koln, 2000.

Ernoult et Bernard le Trésorier, Chronique (ed. De Mas-Latrie, L.). Paris, 1871.

Exuviae sacrae Constantinopolitanae: Fasciculus documentorum minorum, ad byzantina lipsana in occidentem saeculo XIII translata, spectantium & historiam quarti belli sacri imperijq; gallo-graeci illustrantium (ed. Riant, P.). Genevae, 1877–1878, vol. I-II.

Gunter of Pairis, The Capture of Constantinople: The Hystoria Constantinopolitana of Gunter of Pairis (ed. and transl. Andrea, A.). Philadelphia, 1997.

Monachi Anonymi Littorensis, Historia de translatione Sanctorum Magni Nicolai, terra marique miraculis gloriosi, ejusdem avunculi, alterius Nicolai, Theodorique martyris pretiosi de civitate Mirea in monasterium S. Nicolai de Littore Venetiarum, RHC, Occ., vol. V, Paris, 1895.

Niketas Choniates, O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates (transl. Magoulias, H.). Detroit, 1984.

Изследвания

Гюзелев, В. Средновековна България в светлината на нови извори. С., 1981.

Йорданов, К. Кръстоносните походи: реликви и чудеса, С. 2015.

Ришар, Ж. История на кръстоносните походи. С., 2005.

Andrea, A. (with **Rachlin, P.**) Holy War, Holy Relics, Holy Theft: The Anonymous of Soissons's De terra Iherosolimitana: An Analysis, Edition, and Translation, Historical Reflections/Reflexions Historiques, 18, 1992, pp. 147–175.

Barber, M. The Impact of the Fourth Crusade in the West: The Distribution of Relics after 1204, In: Urbs capta. La quatrième croisade et ses consequences, Realités Byzantines, 10, (ed. Laiou, A.). Paris, 2005, pp. 325–334.

Brazinski, P., Fryxell, A. The Smell of Relics: Authenticating Saintly Bones and the Role of Scent in the Sensory Experience of Medieval Christian Veneration. Papers from the Institute of Archaeology, 23 (1): 11, 2013, pp. 1–15.

Chiesa, P. Ladri di reliquie a Costantinopoli durante la Quarta Crociata. La traslazione a Venezia del corpo di san Simeone profeta, Studi Medievali, 36, 1, 1995, pp. 431–459.

Demus, O. The Church of San Marco in Venice. Washington, 1960.

Fondra, L. Istoria della insigne reliquia di San Simeone profeta che si venera in Zara: scritta da Lorenzo Fondra nel secolo XVII. Zara, 1855.

Frolow, A. La relique de la Vraie Croix: recherches sur ledéveloppement d'un culte, Archives de l'Orient Chrétien, 7, Paris, 1961.

Geary, P. Sacred Commodities: The Circulation of Medieval Relics, In: The Social Life of Things (ed. Appadurai, A.). New York, 1986, pp. 169–191.

Nicol, D. Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations. Cambridge, 1988.

Perry, D. Paul the Martyr and Venetian Memories of the Fourth Crusade, In: Remembering the Crusades (ed. Paul, N. and Yeager, S). Baltimore, 2012. pp. 215–233.

Perry, D. The Translatio Symonensis and the Seven Thieves: A Venetian Fourth Crusade Furta Sacra Narrative and the Looting of Constantinople. In: The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions, Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East, Istanbul, Turkey, 25–29 August 2004 (ed. Madden, T.). Hampshire/Burlington, 2008, pp. 89–112.

Phillips, J. The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople. London, 2005.

Πορφύρα, Supplemento n. 3, *Il sacco di Costantinopoli e il bottino veneziano* (a cura di Erminio, C.). 2005, pp. 98–105. (<http://www.porphyra.it/4crociata.pdf>)

Queller, D., Madden, T. The Fourth Crusade. The Conquest of Constantinople. Philadelphia, 1997.

Seymour, C. The Tomb of Saint Simeon the Prophet, in San Simeone Grande, Venice. In: Gesta, vol. 15, No. 1/2, Essays in Honor of Sumner McKnight Crosby, 1976, pp. 193–200.

Tyerman, C. God's war. A new history of the Crusades. London, 2006.

ИЛЮСТРАЦИИ

Фиг. 1 Гробът на св. пророк Симеон Богоприемец в църквата „Сан Симеоне Гранде“ във Венеция. Надписът от 1318 г. указва, че мощите на светеца били положени в нов саркофаг 114 години след пренасянето им от Константинопол.

Фиг. 2 Саркофагът с мощите на св. пророк Симеон Богоприемец в църквата „Св. Симеон“ в Задар. Задар, ок. 1377–1380 г.

Фиг. 3 Св. апостол и евангелист Марк дава кръстоносното знаме на венецианския дож Енрико Дандоло. Венециански грош (матапан). Ок. 1200 г. Частна колекция.

Фиг. 4 Изпратената от Енрико Дандоло във Венеция константинополска дарохранителница с „чудотворната Кръв на Иисус Христос“, съдържаща се във фатимидска стъкленница от планински кристал, датираща от ок. 1000 г. Преди 1283 г. за светинята е изработен златен реликварий, в който се намира и днес. Venezia, Tesoreria della Basilica di San Marco.

Фиг. 5 Реликварий, съдържащ кост от ръката на св. Георги, изпратена от Константинопол във Венеция от дожа Енрико Дандоло след завоюването на византийската столица. Оригиналният сребърен византийски реликварий (дясно) и венецианската мощехранителница, изработена преди 1325 г. (ляво). Venezia, Tesoreria della Basilica di San Marco.

Фиг. 6 Иконата на Св. Богородица „Никопея” (‘Победоносна’). XII в., Константинопол. Venezia, Basilica di san Marco. През 1559 г. Джовани Батиста Рамузио пръв свързва погрешно тази византийска икона от венецианската базилика „Сан Марко” (изписана вероятно от гръцкия иконописец Лука Кангеларис през Комниновия период) с пленената от кръстоносците през 1204 г. чудотворна икона на Св. Богородица „Одигитрия”, която според преданието била изписана от св. апостол и евангелист Лука. Последната била пазена в резиденцията на венецианския подеста в Константинопол, но никога не е напускала града. Не е изключено обаче иконата на Св. Богородица „Никопея” също да е била част от плячката на кръстоносците и да е попаднала във Венеция, заедно с останалите константинополски реликви, изпратени от дожа Енрико Дандоло. Venezia, Basilica di San Marco.

Фиг. 7 Реликварият с мощите на Св. Теодор Стратилат, задигнати от българския град Месемврия през 1257 г. и пренесени във Венеция през 1267 г. Венеция, църквата „San Salvador”.

Фиг. 8 Мощите на Св. Теодор Стратилат (детайл). Венеция, църквата „San Salvador”.